

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az
Európai Unió támogatásával. Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-
16-2016-00014

FILOZÓFIATÖRTÉNET ÉS KORTÁRS FILOZÓFIA: PLATÓN

7. TÉMA

Dr. habil. Mogyoródi Emese

7. Téma

Platón és a preszókratikus filozófiák

FILOZÓFIATÖRTÉNET ÉS KORTÁRS FILOZÓFIA: PLATÓN

7. TÉMA: Platón és a preszókratikus filozófiák

Dr. habil. Mogyoródi Emese

1. Lecke „Hérakleitianizmus”

15 – 20
PERC

FŐBB KORSZAKOK

- I. A „palotakultúrák” kora (bronzkor)
(kb. 3000-1150)
- II. A mükénéi kultúra bukása és a „sötét kor”
(kb. 1200/1150-850)
- III. A geometrikus kor (a gyarmatosítás kora)
(875 – 750 v. 700)
- IV. Orientalizáló kor (korai archaikus kor)**
(kb. 750/700 - 630)
- V. Archaikus kor (kb. 630-490)**
- VI. Klasszikus kor (490-323)**
- VII. Hellenisztikus kor
(323-Kr.e. 146/Kr.u.31/Kr.u.330)

A preszókratikus filozófusok

MS 5068
Hesiod: Erga kai Hemérai (Works and Days).
Alexandria, 3rd c. BC

A „preszókratikus” kifejezés a „Szókratészt megelőző” görög filozófusokra utal, Hermann Diels (1848-1922) német filológus *Die Fragmente der Vorsokratiker* (Berlin, 1906) című, háromkötetes, görög-német nyelvű szövegkiadása alapján.

Ezekről a filozófusokról ugyanis nem maradtak ránk teljes művek, szövegeiket csak későbbi szerzők **idézetei és parafrázisai** alapján ismerjük, ezért egy adott szerző

szövegeit számos forrásból kell alapos szövegkritikai-filológiai módszerekkel összeállítani.

A legfontosabb preszókratikus filozófusok

Ión gondolkodók

Thalész (flor. 582/81) Milétosz

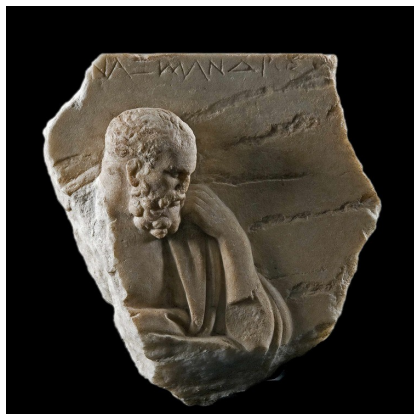
Anaximandrosz (610-546) Milétosz

Anaximenész (flor. 546/45) Milétosz

Püthagorasz (Szamoszról Krotónba)

Xenophanész (Kolophónból Eleába)

Hérakleitosz (flor. 501/500) Epheszosz

márvány relief, „Anaximandrosz”
felirattal, római másolat

görög nyelvjárások

A preszókratikus filozófusoknak nem ismerjük pontos születési és halálozási évszámát, az elfogadott évszámok minden esetben csak valószínűsíthetőek. A források sok esetben nem ezeket, hanem a „virágkorukat” adják meg, mégpedig az Olümpiaszok valamelyik évéhez kötve. Ennek rövidítése a **flor.** (lat. *floruit*: „virágzott”) (40 éves kor). Noha elvétele (többnyire jóval halálukat követően) ábrázolják őket, nem ismert róluk egyetlen hitelesnek tekinthető portré sem.

Dél-Itáliai gondolkodók

Püthagorasz (kb. 580-500)

Szamosz $\Rightarrow$ Krotón

Xenophanész (kb. 575/70-470)

Kolophón $\Rightarrow$ Elea

Parmenidész (flor. 501/500) Elea

Zénón (flor. 450) Elea

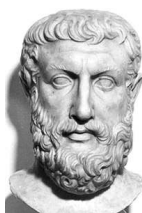
Melisszosz (flor. 430) (Szamosz)

Empedoklész (kb. 495-435)

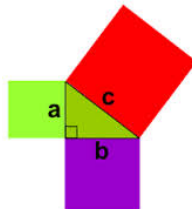
Akrasz (Szicília)

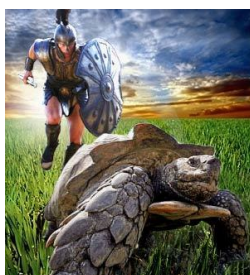
dór templom, V. sz. Segesta, Szicília

Parmenidész ?

Püthagorasz tétele

Akhilleusz és a teknősbéka

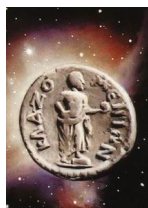

A preszókratikus filozófusok területi felosztása egyúttal nagyjából filozófiáik jellegét is meghatározta. Az **ión filozófia** inkább természetfilozófia központú és erősen támaszkodik az empiriára („tapasztalat”); ezzel szemben a **Dél-Itáliai filozófia** matematikai-logikai, nyelvméleti orientálódású, és jellemzően *a priori* („a tapasztalattól független”) érvekre támaszkodott.

Athéni

Anaxagorasz (kb. 500-428)

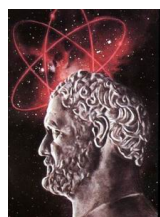

Atomisták

Démokritosz

(kb. 460/57-430) Abdéra

Leukipposz (flor. 440/35)
Milétosz?

Szofisták

Prótagorasz (kb. 490-421) Abdéra

Gorgiasz (kb. 485/80-380?) Leontinoi (Szicília)

Antiphón (kb. 470-411) Athén

Prodikosz (kb. 460-399) Keósz

Hippiasz (V. sz. második fele) Élisz

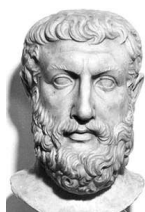
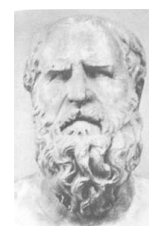
Platón és a preszókratikusok

Platón **nem filozófiatörténész volt**, nem azzal a céllal utalt (ha utalt) az őt, illetve Szókratészt megelőző filozófusokra, hogy az utókor számára történetileg hiteles módon megőrizze tanításaikat, hanem **alkotó módon viszonyult** filozófiai tanításaikhoz.

Általában név szerint **igen kevés utalást is találunk életművében a preszókratikus filozófusokra**, illetve filozófiai irányzatokra, azonban három filozófus mégis mély hatást tett rá, és inspirálta filozófiáját:

Epheszoszi **Hérakleitosz** (flor. 501/500)

Eleai **Parmenidész** (flor. 501/500)

Püthagorasz (Szamosz, Krotón) (kb. 580-500)

Hérakleitosz

Az ión gondolkodó alapvetően **természetfilozófiával** foglalkozott (az égistestekkel, az elemekkel és azok változásaival, stb.), azonban a milétoszi természetfilozófusokhoz képest jobban izgatták a világ változásai mögötti metafizikai elvek és törvényszerűségek.

Ide tartozó legfontosabb tanításai:

- a világ **egységének** gondolata

„Nem tőlem, hanem a *logosztól* hallván bölcs dolog elismerni, hogy **minden egy**” (fr. 50) (ford. Kerényi Károly).

- **az ellentétek egységének** (összetartozásának és egymásra utaltságának) gondolata

„**Az út fel és le ugyanaz**” (fr. 60).”

„**Betegség** teszi az **egészséget** édessé és jóvá, **éhség** az **elteltséget**, **fáradtság** a **megpihenést**” (fr. 111) (ford. Kerényi Károly).

- **a folytonos változás** gondolata

„**Ugyanazon** **folyamokba** **lépőkre** **más és más víz árad**” (fr. 12).”

„**Ugyanazokba** a **folyamokba** **lépünk**, és **mégsem ugyanazokba** **lépünk**, **vagyunk is, meg nem is vagyunk**” (fr. 12a) (ford. Kerényi Károly).

A folyóhasonlatban kifejezett gondolat éppen Platón tolmácsolásában híresült el:

„Hérakleitosz azt mondja valahol, hogy **minden mozgásban van**, és **semmi sem marad változatlan**, és a létezőket a folyó áramlásához hasonlítva azt mondja, hogy **nem léphetsz kétszer ugyanabba a folyóba**” (Platón: *Kratülosz* 402a) (ford. Steiger Kornél és Csiszter Kálmán, kisebb módosítással).

Habár Hérakleitosz éppenséggel a folytonos változásban meglévő állandóságot hangsúlyozta, követői (mint például Kratülosz) – ezek voltak a „hérakleitiánusok” – radikalizálták ezt a gondolatot:

Kratülosz azt tanította, hogy

„egyszer sem léphetsz ugyanabba a folyamba”

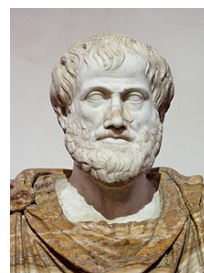
(Arisztotelész: *Metafizika* IV. 1010a13).

A folytonos változás a folyó önazonosságát adja, ti. azt, hogy folyó. Tehát van önazonosság, noha paradox módon a folytonos változásban manifesztálódik.

Arisztotelész szerint ifjú korában Platón elsajátította ezt a gondolatot, azonban Szókratész hatására felismerte, hogy lenniük kell olyan létezőknek, amelyek örökek és állandóak, és nem érzékiek (ezek az ideák):

„Mivel ugyanis Platón fiatal korában legelőször Kratülosszal és a hérakleitiánus tanításokkal ismerkedett meg – miszerint minden érzéki létező állandó változásban van, s nem vonatkozhat rájuk tudás –, később is hű maradt ezekhez a nézetekhez. De mert Szókratész erkölcsi kérdésekkel foglalkozott, nem pedig a természet egészével, s ezekben a kérdésekben kereste az általánost, elsőként irányítva figyelmét a definíciókra, ezért Platón magáévá tette ezt a felfogást, s ennek értelmében azt vallotta, hogy a definíció nem az érzéki dolgokra, hanem valami másfélékre vonatkozik. Lehetetlen ugyanis, hogy egy közös definíció érzéki dolgokra vonatkozzék, hiszen ezek állandóan változnak. Ő tehát ezeket a másféle dolgokat ideáknak nevezte, s azt tanította, hogy az érzéki létezők ezektől különállóak, s róluk kapják az elnevezéseiket; mert az ideákhoz hasonló elnevezésű sokféle érzéki dolog az ideákból való részesedés révén létezik” (Arisztotelész: *Metafizika* I. 987a32-b10. Ford. Halasy-Nagy József.).

Vagyis Hérakleitosz (pontosabban a „hérakleitiánusok”) negatív módon inspirálták Platón idea-elméletét.

PLATO MEDITATING ON IMMORTALITY BEFORE SOCRATES, THE BUTTERFLY, SKULL, AND POPPY, ABOUT 400 B.C.

További olvasmányok:

G. S. Kirk – J. E. Raven – M. Schofield: *A preszókratikus filozófusok*. Ford. Steiger Kornél és Csiszter Kálmán. Atlantisz, Budapest 1998, 289-294.

Ellenőrző kérdések:

1. Mit jelent a „preszókratikus” filozófia elnevezés?
2. Milyen területeken és időintervallumban működtek a preszókratikus filozófusok?
3. Mely preszókratikus filozófusok hatottak Platónra?
4. Hogyan inspirálta Platón filozófiáját Hérakleitosz (illetve a „hérakleitiánusok”)?

Kiválósági kérdések, feladatok:

1. Mennyiben állítható, hogy Platón félreértelmezi Hérakleitoszt?